כ' מר־חשון*

א. אין דעם מאמר רז"ל בסיום מס' ברכות (און עד"ז בסיום מס' מו"ק [1]) זיינען דאָ צוויי גירסאות: א) „ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב כו'"; ב) „צדיקים אין להם מנוחה כו'" (די גירסא[2] ווערט געבראכט בכמה מקומות [3]).

וי"ל, אַז דער אונטערשייד אין לשון פון די גירסאות דריקט אויס אַן אונטערשייד אין זייער תוכן: לויט דער גירסא „ת"ח אין להם מנוחה כו'" רעדט דער מאמר רז"ל וועגן אַ מעלה מיוחדת וואָס איז דאָ נאָר אין לימוד התורה („תלמידי חכמים"), כדלקמן; דאָקעגן לויט דער גירסא „צדיקים אין להם מנוחה כו'" רעדט זיך דאָ ניט וועגן דער באַזונדערער מעלה פון לימוד התורה, וואָרום דער תואר צדיק איז כולל אין זיך [4] אויך מארי עובדין טבין [5], וואָס זיינען ניט קיין ת"ח.

דאָרף מען פאַרשטיין דעם טעם החילוק צוויישן די צוויי שיטות.

ב. דאָס וואָס „ת"ח אין להם מנוחה כו'", איז דער אריז"ל מסביר אין לקוטי הש"ס: „כי בעולם שלאחר המיתה ת"ח עוסקים בתורה עולין מדרי' למדרי' ומישיבה לישיבה .. כי כמו שהש"ת אין לו סוף כך תורתו אין לה סוף".

לויט דעם איז פאַרשטאַנדיק דער טעם פון דער גירסא „ת"ח אין להם מנוחה כו'" — וואָרום דוקא תורה (בסגנון הידוע — חפצא פון מצות ת"ת) איז בבחי' „אין לה סוף" [6], און דערפאַר איז אויך ניטאָ קיין מנוחה (קיין סוף) צו די עליות פון (גברא פון מצות תלמוד תורה, פון) ת"ח וואָס

---

*) יום הולדת • כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע — בשנת תרכ"א. תולדותיו בפרטיות — ראה „חנוך לנער".

וראה רשימת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע מב' כ"ף מרחשון תש"ה (נעתקה בלקו"ש ח"ב ע' 496): „בחלומי ראיתי את הוד כ"ק אאמו"ר כו' ואמר במעל"ע זה שנתמלאו פ"ד שנים לירידת נשמתי .. וכפי הסדר הנה כל א' מכ"ק רבותינו ואבותינו הק' יאמר דרוש על פסוק דקאָפּיטל פ"ד". ומזה מוכח שהעליות כו' שביום הולדת ישנן גם לאחר ההסתלקות (לקו"ש שם. ועד"ז שם ע' 607).

שיחה זו נדפסה בלה"ק בלקו"ש ח"י ע' 179 ואילך. וכאן היא בשינויים והוספות.

1) **בטעם השינויים בין מס' ברכות ומס' מו"ק — ראה לקו"ש ח"י ע' 173 ואילך.**

2) **של"ה בהקדמה (יז, א). עמק המלך שער הדיקנא פ"ח (סא, ג). ועוד.**

3) **אוה"ת ואתחנן ע' ס"ז. המשך תרס"ו ע' יב.**

---

*) בענין יום הולדת — ראה לקו"ש ח"ה ע' 86 בשוה"ג להערה ו ובנסמן שם.

4) **ראה נדה טז, ב. ובכו"כ מקומות. רמב"ם הל' תשובה רפ"ג.**

5) **ד"עיקר פי' צדיק נק' כן מי שמקיים המצות" (לקו"ת מסעי צא, א. שה"ש טז, ג).**

ואף שבתו"א צח, ב' מביא (בהמשך להמבואר שם ע"ד העליות בהשגת התורה) „מ"ש בלקוטי הש"ס להאריז"ל על מארז"ל צדיקים אין להם מנוחה כו'" (ולא הגירסא „ת"ח")

— הרי צדיק במרז"ל (ולא רק בתושב"כ) — ישנו במובן הכי רחב (וכמו רשע או צדיק לא קאמר — נדה טז, ב. וראה תניא פ"א דשולל רק רשע בדינו), כולל גם בע"ת, ת"ח וכו' ועד במובנו הכי מצומצם — רק אלה שעבודתם במדת היסוד (תניא פי"ד מתיקונים — בהקדמה. וראה זח"ג קט, ב). — אבל בשום מקום אין לפרשו שפי' (רק ת"ח ו)לא מארי עובדין טבין.

ולהעיר מר"פ חלק: כל ישראל כו' שנאמר ועמך כולם צדיקים כו' חוץ כו'. רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ה. פהמ"ש שם סוף ההקדמה.

6) **כמש"נ (איוב יא, ט): ארוכה מארץ מדה גו'.**

זיינען עוסק בתורה: אָבער מצוות, הגם אויך זיי זיינען ציווּיים פון אוי־בערשטן (וואָס ער איז אין סוף), פונ־דעסטוועגען איז אין זיי אַליין (אין זייער חפצא) — פאַראַן אַ הגבלה[7], ואדרבה: עס מוז זיין אַ הגבלה — סיי אין כללות המצות אויף וועלכע מיר זיינען אָנגעזאָגט לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, לא תוסיפו ולא תגרעו[8] (אַנדערש אָבער איז ת״ת, וואָס מוז זיין אין אופן פון הוספה בהבנה וכו׳ — כדאיתא בהל׳ ת״ת[9]), סיי ביי יעדער מצוה בפרט: תפילין — דוקא פיר פרשיות און ניט פינף וכו׳[10].

דערפאַר איז אויך בא (גברא פון אַנדערע מצות) מארי עובדין טבין — דאָ סוף ומנוחה.

ד.ה. די צוויי אופנים (מנוחה ואין מנוחה) זיינען בהתאם צו די צוויי בחינות: גבול ובל״ג.

ג. על דרך זה איז אויך דער אונטערשייד צווישן זיי (תורה ומצות) בנוגע דעם אופן החיוב פונעם אדם (גברא): דער חיוב פון ת״ת האָט ניט קיין הגבלות, אין לשון הרמב״ם[11]: „כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו׳״, און אויך (בזמן) איז דער חיוב האדם אַ שטענדיקער[12]; אַנדערש אָבער איז במצות, וואָס יעדער מצוה האָט זיך איר הגבלה (אין אַ באַשטימטן זמן, אַדער מקום, אד״ג).

ד. לויט דעם איז אָבער שווער צו פאַרשטיין דעם טעם פון דער גירסא (שיטה) „צדיקים אין להם מנוחה כו׳״ — וואָס דערין זיינען אייגנעשלאָסן אויך מארי עובדין טבין (עבודת המצות) כנ״ל: ווי איז שייך אַז (אויך) אין דער עבודה (מוגבלת, כנ״ל) זאָל זיין דער אויפטו „אין להם מנוחה״, וואָס ווייזט אויף אַן ענין פון בל״ג?

מוז מען דעריבער זאָגן, אַז אויך אין מצוות איז דאָ אַן ענין (און די מעלה) פון בל״ג — וואָס דערמיט איז מובן אויך דער טעם פון דער גירסא „צדיקים אין להם מנוחה כו׳״.

ה. לכאורה איז דאָ אַן אָרט צו זאָגן, אַז דער דין[13] מבטלין ת״ת מפני מצוה שא״א לעשותה ע״י אחרים, איז מכריח צו זאָגען אַז מצוות האָבען אויך אַ בחי׳ פון בל״ג — וואָרום אויב זיי זיינען נאָר בבחי׳ גבול, ווי קענען

---

7) אגה״ק ס״י. ד״ה השקיפה תרפ״ט פ״ב ואילך (נדפס בסה״מ השי״ת ע׳ 272 ואילך). ובכ״מ.

8) ראה יג, א. ואתחנן ד, ב. רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. ממרים פ״ב ה״ט. סהמ״צ להרמב״ם ל״ת ש״ג ש״ד. — ולא הביא הרמב״ם כלל קרא הקודמו דואתחנן. וכ״כ באגה״ק סכ״ט (קנ, א). וראה רמב״ן עה״ת שפר׳ כן (ד״בדא לעשות מצוה בפ״ע כו׳ עובר בלאוי״) בקרא דפ׳ ואתחנן. וממשיך שם דהוספת מצוה „היא בכלל לא תוסיף עליו״ — קרא דראה. והוא דלא כמש״כ בפסיקתא זוטרתא שם ובאדרת אלי׳ דקרא דפ׳ ואתחנן — הוא שלא להוסיף על תרי״ג מצות בכלל, ודפ׳ ראה שלא להוסיף באותה מצוה גופא. וראה פר׳ הר״י פערלא לסהמ״צ דרס״ג מ״ע ה׳ ומל״ת קמא. מנחת חינוך מצוה תנד. ואכ״מ.

9) לאדה״ז פ״ב ס״ב. וראה זח״א יב, ב: לאפשא לה כו׳. ובאגה״ק סכ״א (קמה, א) דכל איש ישראל מחוייב לחדש בתורה.

10) ראה ספרי ופרש״י ראה שם. פרש״י ואתחנן שם.

11) הל׳ ת״ת פ״א ה״ח. הועתק בשו״ע יו״ד ר״ס רמ״ו. שו״ע אדה״ז או״ח ר״ס קנה. ולהעיר מהשינויים בשו״ע מל׳ הרמב״ם — ואכ״מ.

12) כמש״נ (יהושע א, ח) לא ימוש גו׳ והגית בו יומם ולילה. ולהעיר מהעונש הכי חמור דכל האפשר לו לעסוק כו׳ (סנהדרין צט, סע״א. ועי״ן תו״א מג״א צח, ג).

13) מו״ק ט, סע״א ואילך. רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ג, ה״ד. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג.

זיי דוחה זיין ת"ת, אָ זאַך וואָס איז בל"ג [14]?

אָבער באמת איז עס ניט קיין הו־כחה אַז אויך מצות זיינען בבחי' בלי גבול — ווייל דאָס וואָס „מבטלין ת"ת מפני מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים" איז ניט מצד מעלת המצות, נאָר דערפאַר וואָס דורך דעם העדר אין קיום המצות ווערט אָ חסרון אין לימוד התורה, כדלקמן:

וא"ו. דער אַלטער רבי זאָגט [15] (אי־נעם טעם פון אויבנדערמאַנטן דין): „יפסיק תלמודו ויעשה המצוה .. כי זה כל האדם כמו שאמרו [16] חכמים תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות ונוח לו [17] כו'".

וויבאַלד אַז נאָכדעם ווי דער אַל־טער רבי זאָגט [18] דעם טעם חיובי (אויף „יפסיק תלמודו ויעשה המצוה") „כי זה כל האדם" צו מקיים זיין מצות, איז ער מוסיף: „ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות" (ד.ה. אַז אָן קיום המצות איז דער לימוד התורה ניט ווי ס'דאַרף זיין) — איז משמע אַז דער טעם „כי זה כל האדם" איז ניט גענוג אַז צוליב דעם זאָל די מצוה דוחה זיין ת"ת; וואָרום אמת טאָקע, אַז קיום המצות איז „כל האדם", פונ־דעסטוועגן, זייענדיק אָ דבר מוגבל קען עס ניט דוחה זיין אָ זאַך (תורה) וואָס איז בל"ג. דערפאַר איז דער אַלטער רבי מוסיף: „ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות".

ד.ה. אַז קיום המצות — וואָס „זה כל האדם [19] (דער אדם אינגאַנצען — אויך זיין כח השכל, ו)כמו שאמרו חכמים תכלית (וואָס „תכלית" מיינט אויך — די שלימות פון) חכמה תשובה ומע"ט ו(עפ"ז, אַז קיום המצוות איז די תכלית ושלימות פון חכמה (ד.ה. תורה) איז) אם אינו עושה כן נמצא שלמד (שלא כדבעי, וויבאַלד אַז דאָס איז) שלא לעשות".

ז. ויש לומר, אַז דער ביאור אין דעם איז: אין מצות [*19] זיינען דאָ צוויי ענינים [20] — ווי מען זעט בנוסח ברכות המצות: חלק (און צד) השווה

---

14) בתניא פל"ז (מט, סע"א. ועד"ז בהל' ת"ת שם כדלקמן בפנים): ומבטלין ת"ת לקיום מצוה מעשית כשא"א לעשותה ע"י אחרים משום כי זה כל האדם ותכלית בריאתו כו' להיות לו ית' דירה בתחתונים כו'.

אבל: מכיון שהמעלה שבמצות שהם „כל האדם" היא רק בנוגע לתכלית בריאת האדם — הרי באם ביחס התורה ומצות עצמן, המצות הן שלא בסוג מדרי' התורה, אין הטעם מספיק שיבטלו ת"ת מפני מצות, כי איך ידחה (ענין של) בל"ג מפני (ענין של) גבול, כבפנים.

15) הל' ת"ת שם.

16) ברכות יז, א.

17) ירושלמי פ"ק דברכות (ה"ב), ובבלי ספ"ב דברכות.

18) וכמ"ש בתניא — כנ"ל הערה 14.

19) להעיר שהן בכתוב הנ"ל (קהלת יב, יג) והן בהעתקתו במרז"ל נאמר גם „את האלקים יראי", „תשובה".

*19) ולהעיר אשר כן הוא גם בכל הבריאה ופרטי': ישנו הענין הכללי והשווה בכולם — התהוות תמידית מאין ליש בדבר הו' (בכח מהותו ועצמותו ב"ה כו') וצורת ופרטי כאו"א ע"י חפץ הו' (ע"י התלבשותו בחכמה) — ראה קונטרס עה"ח בתחלתו (ותו"א ד"ה נ"ח מצוה) בפי' מש"נ כל אשר חפץ הו' עשה.

ולהעיר לשון הנ"ל הוא בתהלים קלה, ו. — ובד"ה ויקם עדות ה'ש"ת מביא גם ההמשך „בשמים ובארץ גו'".

אבל בתו"א שם (אף שמעתיק ג"כ „חפץ הו'") מקשר כ"ז עם מש"נ: למה יאמרו הגויים גו', שהוא בתהלים קטו.

20) להעיר מלקו"ת שלח (לט, א ואילך). ובארוכה — עטרת ראש נג, א ואילך. נח, ב ואילך.

אין זיי אֶלע „אשר קדשנו במצותיו", און דער חלק המיוחד (ופרטי) „וצונו מצוה פלונית", וכיו"ב: א) יעדער מצוה האָט אירע באַזונדערע באַשטימטע גדרים, וואָס טיילן אָפּ איין מצוה פון די אַנדערע מצות — און מצד אָט די גדרים זיינען די מצוות בבחי' גבול; ב) דער צד השווה וואָס איז דאָ אין אֶלע מצות — וואָס מחמת דעם זיינען זיי בבחי' בל"ג.

ד.ה. די פֿאַרשידענע פֿרטים וואָס זיינען דאָ אין יעדער מצוה, וואָס דורך זיי איז אויסגעטיילט איין מצוה לגבי אַנדערע מצות — אין זיי דריקט זיך אויס די הגבלה וואָס אין מצות: די נקודה הכללית וואָס געפינט זיך אין אֶלע מצות, וואָס זיי אֶלע זיינען מצוה פון לשון ציווי — ד.ה. דער רצון העליון ב"ה וואָס איז פֿאַראַן גלייכערהייט אין אֶלע מצות; וואָרום דעם אויבערשטנס רצון וואָס אין די מצוות איז העכער פון זייערע הגבלות און התחלקות, וכמאמר רז"ל[21] „לא תהא יושב ושוקל מצותי' של תורה כו' קלה שבקלות כו' וחמורה שבחמורות כו'" — און מצד דער כללות־דיקע נקודה אין מצות — דער רצון העליון ב"ה — זיינען זיי בל"ג.

און נאָכמער: ס'איז ידוע[22] דער טעם פאַרוואָס „עוסק במצוה פטור מן המצוה"[23], ווייל אֶלע מצות זיינען כלול איינע פון די אַנדערע, אַזוי אַז ווען מען איז מקיים איין מצוה איז עס מעין ווי מ'וואָלט גלייכצייטיק מקיים געווען אֶלע „אשר קדשנו במצותיו", און דאָס איז מצד דעם רצון (העצמי) שבמצות וואָס איז העכער פון התחלקות[24];

קומט דאָך אויס, אַז אויך ווען מ'איז עוסק אין אַ מצוה מסויימת (הגם אַז מצד אירע פרטים איז זי אָפּגעטיילט און אויסגעטיילט פון אַנדערע מצות, פונדעסטוועגן) האָט מען דורך איר אַ שייכות צו כללות המצות — דער בל"ג וואָס אין זיי.

ח. און אַזוי ווי דאָס איז בנוגע די מצות אַליין (חפצא), אַזוי איז עס אויך בשייכות צו קיום המצות דורכן אידן (גברא): הגם דער חיוב פון יעדער מצוה באַזונדער איז טאַקע מוגבל אין זמן וכו' (כנ"ל ס"ב), איז אָבער דאָ אַ חיוב תמידי אָפּ'ן אידן אין (דער עבודה פון) מצוות בכללותן, און ווי חז"ל זאָגן אין משנה[25]: „אני נבראתי לשמש את קוני", יעדער רגע וואָס ער איז במצב פון „נבראתי", ד.ה. יעדער רגע פון מענטשנס קיום איז צוליבן (תפקיד און תכלית) לשמש את קונו, און ווי געזאָגט פריער — „כי זה כל האדם"; ביז צו דעם פס"ד בשו"ע „וכל מעשיך יהיו לש"ש"[26], ו„בכל דרכיך דעהו"[27].

ט. לויט דעם אֶלעם איז פאַרשטאַנדיק דער חילוק צווישן די צוויי גירסאות — שיטות: מצד די מוגבל־דיקע פרטים אין די מצות, איז נאָר

---

21) תנחומא עקב ב. וב"ר פ"ו, ב. יל"ש יתרו רמז חצר. ועוד.

22) המשך תרס"ו ע' סח. תרכב. ד"ה לסרבה המשרה ה'ש"ת פ"ג (סה"מ קונט' ח"ב תלה, ב).

23) סוכה כה, א.

24) ראה המשך תרס"ו שם ע' תקכב. ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם אבות רפ"ב. לקו"ש ח"ד ע' 1192 ואילך (ובהערה 2 שם).

25) סיום מס' קידושין.

26) אבות פ"ב מי"ב.

27) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

„ת״ח אין להם מנוחה כו״; אָבער מצד כללות המצות — וואָס איז בלי גבול — איז אַלע „צדיקים (כולל — מארי עובדין טביון) אין להם מנוחה כו״.

יו״ד. ס׳פאַדערט זיך אָבער נאָך אַלץ אַ הסברא אינעם ענין: ס׳איז מבואר (במק״א[28]) אַז דער טעם וואָס „ת״ח (דוקא) אין להם מנוחה כו׳ ולא בעוה״ב״, איז עס ווי דער אריז״ל זאָגט אין לקוטי הש״ס: „וז״ס יצא אדם לפעלו[29] ר״ל לעסוק בתורה במה שפעל בעוה״ז כי כשיצא האדם מעוה״ז יוצא תחילה לפעלו ר״ל לעסוק בתורה במה שפעל בעוה״ז כו״. און דערפאַר איז נאָר „ת״ח אין להם מנוחה כו׳ בעוה״ב״, ווייל אין ג״ע, וואוהין דער „אדם״ איז „יוצא״ פון עוה״ז, איז שייך נאָר די בחי׳ „פעלו״ פון עסק התורה[30] און ניט די פעולה (עסק) פון קיום המצות[31].

לויט דעם איז ניט פאַרשטאַנדיק די גירסא פון „צדיקים וכו״: הן אמת אַז דער ענין פון עליות אַן אַ סוף איז אויך פאַראַן אין שייכות צו מצוות, ווייל אויך אין זיי איז דאָ דער ענין הבל״ג, אָבער ווי קען מען זאָגן אַז דאָס וואָס „צדיקים אין להם מנוחה כו׳ בעוה״ב״ איז עס צוליב דעם וואָס „יצא אדם לפעלו בעוה״ב״ — אין ג״ע איז דאָך ניטאָ דער „פעלו״ פון קיום המצות?

איז דער ביאור אין דעם: ס׳איז ידוע אַז אינעם וואָרט „עוה״ב״ זיינען דאָ צוויי פירושים: א) גן עדן (און עס וועלט אַנגערופן עולם הבא ווייל „באין לו לאדם אחר חיי העוה״ז״[32]); ב) עולם התחי׳[33].

ולפ״ז י״ל אַז דער פירוש פון עוה״ב אין דעם מרז״ל איז תלוי אין די צוויי גירסאות: לויט דער גירסא „ת״ח אין להם מנוחה כו״ — וואָס דאָס איז מצד דער מעלה פון תורה — וועט מיט „עוה״ב״ געמיינט (אויך) ג״ע (וואָס דאָרטן איז שייך נאָר דער „פעלו״ פון תורה און ניט פון מצות); און לויט דער גירסא „צדיקים אין להם מנוחה כו״ — וואָס איז כולל אויך עבודת המצות — איז דער טייטש פון „עוה״ב״ אין דעם מרז״ל — עולם התחי׳, וואָס דעמאָלט וועט ווידעראַמאָל קומען דער זמן פון „פעלו״ אויך אין מצות.

יא. לכאורה קען מען פרעגן: א) רז״ל[34] זאָגן דאָך „מצות בטילות לעת״ל״ און דער אַלטער רבי[35] טייטשט: „היינו בתחה״מ״? ב) ס׳איז מבואר בכ״מ אין חסידות[36], אַז דאָס וואָס רז״ל זאָגן „צדיקים אין להם מנוחה כו״ (און מ׳איז שטענדיק עולה מדרגא לדרגא) ווערט דערמיט געמיינט די עליות אין ג״ע, אָבער לעת״ל וועט זיין אַ זמן פון שבת

---

28) ראה לקו״ש חי״ד שם ס״ע 174 ואילך. וש״נ.

29) תהלים קד, כג.

30) ראה אגה״ק סי״ז. לקו״ת ואתחנן ו, ב ואילך. סהמ״צ להצ״צ טו, ב. ובכ״מ.

31) ראה סהמ״צ שם. ובכ״מ.

32) רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ח. ועיין שם שמעתיק מהכתוב (בגירסת דפוס רומי): אשר צפנת גו׳ פעלת.

33) וכמחז״ל (סנהדרין ר״פ חלק) „כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב כו׳ ואלו שאין להם חלק כו׳ האומר אין תחה״מ כו׳״. ובגמרא שם: הרי כפר בתחה״מ לפיכך לא יהי׳ לו חלק בתחה״מ .. מדה כנגד מדה.

34) נדה סא, ב. ועיין בזה (ובמש״כ לקמן בפנים) — בשד״ח (כללים וד״ח) בערך מצות אם בטלות. וש״נ.

35) אגה״ק סכ״ו (קמה, סע״א).

36) אוה״ת והמשך תרס״ו שבהערה 3.

ומנוחה אויך פון עליות[37] — טאָ ווי איז דאָס מתאים מיט דעם אויבענ־ געזאָגטן הסבר, אַז לויט דער גירסא „צדיקים אין להם מנוחה כו׳ בעוה״ב״ רעדט זיך דאָ (ניט וועגן ג״ע, נאָר) וועגן עולם התחי׳?

איז דער ביאור אין דעם: דער זמן פון עולם התחי׳ גופא באַשטייט פון צוויי תקופות[38] — די ערשטע תקופה איז די וואָס אויף איר זאָגט יעדער איד[39]: „ושם נעשה לפניך כו׳ כמצות רצונך״, ס׳וועט דעמאָלט זיין קיום המצות, און במילא אויך די עליות וואָס דורך דעם: און אַ צווייטע תקופה וואָס דאָן וועט זיין „מצות בטילות״.

פון די ראיות אויף דעם: ס׳איז ידוע וואָס רז״ל[40] זאָגן אַז לעת״ל „משה ואהרן יהא עמנו״ און מ׳וועט מקריב זיין קרבנות — קיום המצות (ובפרט, אַז כללות הענין פון מקריב זיין קרבנות איז דאָך דער ענין פון עלי׳: די העלאה פון חיות הבהמה מלמטה למעלה, ווי ס׳איז מבואר בכ״מ) — זעט מען דאָך, אַז אויך נאָך תחה״מ וועט זיין דער ענין פון מצות ועליות כו׳.

יב. ס׳איז אָבער נאָך אַלץ ניט מבו־ אר: „אין להם מנוחה״ מיינט דאָך אַז די עליות פון צדיקים קומען פאַר כסדר אַן שום הפסק — און לויטן ערשט געזאָגטן הסבר, אַז צדיקים אין להם מנוחה בעוה״ב מיינט (אַ תקופה פון) עולם התחי׳, האָבן זיי דאָך אַ הפסק פון „מנוחה״ אין גן עדן (וואו ס׳איז ניטאָ דער „פעלו״ פון מצות) וואָס צווישן עוה״ז און עולם התחי׳?

איז די הסברה אין דעם: ס׳האָט זיך פריער געערעדט, אַז עשיית המצות איז שייך נאָר אין עוה״ז וועו די נשמה איז אָנגעטאָן אין אַ גוף, אָבער וועו די נשמה איז אין ג״ע, אָן אַ גוף, איז ניט שייך די עבודה פון מצות.

און דערפאַר, אינעם גדר פון (און אין שייכות צו) דער עבודה פון מארי עובדין טבין (צדיקים) — וואָס די עבודה קען געמאָלט זיין נאָר דאָן וועו די נשמה איז צוזאַמען מיטן גוף — איז דער זמן פון דער נשמה בלי הגוף — וועו זי איז בג״ע — ניט קיין מציאות: אין קלאָרערע ווערטער: קיום המצות איז פאַרבונדן ובמילא — מוז ער האָבן קיום הגוף, און וועו דער גוף איז ניט קיים (אָלס אַ גוף לנשמתו) איז אויך ניט שייכות זאָגן בא עם מציאות הזמן[41]. אַזוי אַז דאָס וואָס די נשמות פון די מארי עובדין טבין האָבן ניט קיין עליות במשך זייער געפינען זיך אין ג״ע, הייסט עס ניט קיין הפסק אין זייערע עליות.

אַ דוגמא דערצו: דער ראַגאַטשאַ־ ווער זאָגט[42], אַז ס׳איז ניט שייך קיין

37) וכמ״ש האריז״ל בלקוטי הש״ס שם: כי לעתיד אחר התחי׳ יהי׳ להם מנוחה — אבל שם מביאר להגירסא „ח״ו אין להם מנוחה כו׳״, משא״כ במקומות שבהערה הקודמת.

38) ראה המשך תרס״ו ע׳ צז ואילך. ושם (ע׳ קה): ומה שלעתיד לא יהי׳ עוד עליות כו׳.

39) תפלת מוסף.

40) תוס׳ פסחים (קיד, ב ד״ה אחד). וראה ג״כ יומא ה, ב. שד״ח שם.

41) עפ״ז יומתק מה דלא אשתמיט בשום מקום לומר להשיטה • דשיעור בן י״ג למצות הוא הלכה למשה מסיני (גזירה) קטן כשיעמוד בתחה״מ חייב במצות מיד באם עברו י״ג שנה משנולד.

42) צפע״נ לרמב״ם 'הל׳ תשובה פ״ח ה״ד. וראה לקו״ש ח״ה (ע׳ 103 בהערה 45) דגם לדעת הראב״ד שם, י״ל, שעכ״פ לא שייך אז הענין דזמן דעוה״ז.

•) שו״ת הרא״ש כלל טז. פי׳ הב׳ שברש״י אבות (פ״ה מכ״א) ועוד.

הוספה אין זמן וועז די נשמה איז למעלה ד.ה. בשעת עס ווערט נפסק דער חיבור פון דער נשמה מיטן גוף און די נשמה איז עולה אין גן עדן, איז דעמאלט אין איר „וועלט" ניטאָ דער גאַנצער ענין פון זמן אין באַצוג צו דיני התורה (הגם אַז ער איז יע פאַראַן אין שייכות צו שכר המצות, עסק התורה וכו׳ — ווי ס׳איז ידוע בנוגע צו חצות לילה בג״ע וכו׳).

יג. ועוד י״ל בזה: כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע — דער בעל יום ההולדת פון כ״ף מרחשון — שרייבט (אין זיין צוואה[43]), וז״ל: „ועוד י״ל בדרך אפשר בעומק יותר, ע״פ מה ששמעתי בשם כ״ק אאמו״ר זצוקל־להה״ה שלצ״ג גם בג״ע מאיר להם בחי׳ אוא״ס הסוכ״ע[44] .. ולפ״ז י״ל דשייכות שם מעין עשיית המצות וע״ד מעין ודוגמא המצות שיהיו לעת״ל .. וזהו״ע כיבוד או״א מה שמכניס את האבות לג״ע כו׳״.

[וי״ל, אַז דאָס איז דער פנימיות׳־דיקער פירוש אין די ווערטער פון רמב״ם[45], וז״ל: „כך אמרו[46] חכמים הראשונים העוה״ב כו׳ אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. הרי נתברר לך שאין שם גוף (וואָרום דער רמב״ם טייטשט עוה״ב אין דעם מרז״ל — ג״ע[47]) .. וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו .. והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה[48] בעטרה שעטרה לו אמו .. כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה. ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו השכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב״ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל״.

וי״ל אַז די כוונה איז, אין ג״ע זיינען דאָ צוויי ענינים: „עטרותיהן בראשיהן" — וואָס אַן „עטרה" איז אויף (ולמעלה פון) דעם ראש און איז אים מקיף, און דאָס מיינט די ידיעה מצד דעם אור הסוכ״ע וואָס איז בבחי׳ מקיף אויף זיי[49]; „נהנין מזיו שכינה .. שיודעים ומשיגין[50] כו״, וואָס איז וואָס זיי

---

43) נדפסה בקונטרס חנוך לנער ס״ע 31 ואילך.

44) ועי״ש הראי׳ לזה מפרש״י ברכות (יח, ב) „ויושבים בעגולה״.

ויש לקשר זה עם משארז״ל (תענית בסופה): עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בג״ע (ובע״י גריס: עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים בג״ע) — דענין המחול שהוא עיגול הוא בחי׳ סוכ״ע (לקו״ת ואתחנן ז, ב).

ואף שבלקו״ת שם מבאר זה על גילוי בחי׳ סוכ״ע שיהי׳ לעת״ל דוקא — הנה כמה פי׳ בלעת״ל — וכנ״ל — דבכ״מ כולל כל הבא לאחרי עוה״ז (וכפי׳ הרמב״ם הל׳ תשובה ספ״ח), ועד לקצה השני ובכ״מ — שפי׳ רק לאחרי תחה״מ ואז גופא — כשמצוות בטילות (אגה״ק שם).

45) הל׳ תשובה פ״ח ה״ב.

46) ברכות יז, א.

47) שלא כדעת הרמב״ן (בשער הגמול שלו) דקאי על תחה״מ.

48) שה״ש ג, יא. וי״ל שכוונת הרמב״ם לפי׳ המשנה (בסוף תענית) דכתוב זה מדבר (כפרש״י שם) בהקב״ה וכנס״י [ועפ״ז תובן ראית הרמב״ם מכתוב זה, דלכאורה מאי אולמי דהכתוב, הרי כפשוטו יל״פ „עטרה" כפשוטה].

49) כמ״ש באגה״ק (סי״ז): „עטרותיהם בראשיהם .. עטרה היא בחי׳ מקיף וסובב״.

50) עיין רמב״ם בסופו: יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם — ג׳ דרגות. ולהעיר מתחלתו (הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ב): בשעה שיתבונן כו׳ ויראה מהן חכמתו כו׳ ומתאוה כו׳ לידע כו׳. ואכ״מ.

---

*) ראה „הדרן על הרמב״ם" (קה״ת תשמ״ה) סכ״ט ובהערות.

זיינען עולה מדרגא לדרגא אין השגת התורה — אין אֵ ידיעה ואופן פנימי [51].

ועפ"ז, אַז אויך אין ג"ע איז שייך (עכ"פ) „מעין עשיית המצות", קומט דאָך אויס, אַז עכ"פ „צ"ג" [52] אין להם מנוחה — אויך מצד דעם „פעלו" פון מצות — אפילו אין גן עדן.

(משיחת כ"ף מנחם אב תשל"ה)

---

51) ויש בזה ב' דרגות: „נהנין מאותו זיו שלא ישיגו כל כך, אבל הצדיקים שזכו (יזונין עד שישיגו השגה שלמה" (זח"א (במהנ"ע) תולדות קלה, רע"ב).

52) משא"כ הצדיקים סתם — ולכן בלקוטי הש"ס נקט הגירסא (ופי') ת"ח דמילתא דפסיקא לי' קתני (תמורה כג, ב), ורק ת"ח — כולם בכלל, משא"כ צדיקים.